

Vojna.

JOSIP ZEMLJIČ.

učitelj in c. kr. rez. poročnik † 1. oktobra 1917.

V gradu Strechau pri Rottenmannu ga je dohitela nesrečna usoda, ki ga je nemilo preganjala od začetka vojne sem. Na laški in rumunski fronti je srečno kljuboval besnečim viharjem usode sovražne, a ji podlegel tem žalostnejšim načinom v domačiji.

Ravnokar je deloma okreval od nevarne bolezni, ki si jo je bil nakopal na rumunskem bojišču. Imel je nastopiti večtedenski dopust. Dovoljenje v žepu, sreč radostipolno s svojimi ljubimi in dragimi po tako dolgi odsotnosti — a kroglja, sprožena po skrajni in neodpustljivi nepredvidnosti in lahkomišelnosti lastnega tovariša, uniči mahoma krasno vizijo — in koščena žena ga molče pozdravlja...

Dolgotrajna in mučna operacija je bila brezuspešna; kroglja je raztrgala mozeg hrbtnice — in v cvetu mladosti je bilo uničeno življenje vrlega sina, ki je delal ljubim starišem le veselje, končano življenje izvrstnega narodnega učitelja, ki je sejal zlata klena zrna v nežna srca ljubljene slovenske mladine, življenje junaškega častnika, spoštovanega in ljubljene od moštva in kolegov, življenje predragega, zvestega prijatelja. Njegov plemeniti značaj se najlepše zrcali v poslednji volji, ko prosi brata, nadporočnika Milana, naj vse potrebno ukrene, da ne bi imela nezgoda neprijetnih posledic za provzročitelja.

Josip Zemljč, najmlajši sin nadučitelja Jos. Zemljča pri Dev. Mar. v Brezju blizu Maribora, se je rodil v Olimju leta 1892. Z odliko je maturiral leta 1912. na mariborskem učiteljskem, kjer je tudi napravil drugi izpit. Z idealno vneto je bil nastopil svojo prvo službo v Selnici ob Dravi. V kratkem času svojega delovanja si je pridobil ljubezen učencev, zupanje staršev in šolskih oblasti ter vsled svojega odkritega značaja zvesto prijateljstvo tovarišev. Vzajemno z blagopokojnim tovarišem Mirkom Kovačičem je vkljub raznim zaprekam navdušeno in z veliko požrtvovalnostjo oral ledino narodnega polja; bil je soustanovitelj selniškega »Sokola«. Da je bil zaveden in delaven ud učiteljskih organizacij, je samobesbi umevno.

Vojske glas usodepolnega leta 1914. je tudi njega pozval pod orožje — začela se je doba križanega trpljenja. Svoje vojaške doživljanje verno slika v jako zanimivih dnevnih zapiskih. Koliko raznega gorja je pretrpel revež v teh viharnih letih! V triglavskem pogorju ga smrtnonevarno poškoduje plaz, ravno ko se vrača po vročih bojih na kratek dopust; na doberdovski planoti se ga loti rumenica, ob Putni mu izpodjeda zdravje zavrata malarija; v domači deželi mu pretrga nit življenja krogla nepredvidnega tovariša. Koliko nad, koliko lepih načrtov je uničila kruta usoda! V krvavi jutranji zarji našega velikega dne — tako željno pričakovana — je utrnila njegova zvezda! Le ena želja se mu je bila izpolnila — v zemlji domači, da truplo leži. Zemljski ostanki blagopokojnika so bili prepeljani iz vojaške bolnišnice v Gradcu na pokopališče v Pobrežju pri Mariboru. Bodi mu lahka zemljica domača! Blag mu spomin!

Pavel Flerč:

Enotna šola.

Ze nekaj časa sem poudarjam potrebo orientacije v novodobnih šolskih in vzgojnih potrebah in »Popotnik« prinaša že par let članke, ki skušajo to orientacijo spraviti v sistem in tako buditi zanimanje za vprašanja. A tam, v pedagoško-znanstvenem glasilu je to mogoče le s tega stališča, potrebni pa so nam tudi obči poljudni pregledi, kakršnega nameravam podati v naslednjem na tem mestu.

Med vsemi posebnostnimi zahtevami (delovna šola, socialna vzgoja, umetniška vzgoja, nacionalna vzgoja itd.), ki se obračajo do šole in vzgoje največ le enostransko in z lastnega vidika, je po vsebini najobsežnejša zahteva enotne šole, ki vsebuje takorekoč vse posebnostne zahteve. V svojem poročilu o bodoči vzgoji (»Popotnik« l. 1916—1917) sem obračal ravno tej zahtevi posebno pozornost ter razmotril različne zagovore in ugovore. Potrebno se mi zdi tudi na tem mestu, da v velikih potezah podam pojem enotne šole ter temu priklopim nekatere tipe takega šolstva, ki govori prvo besedo vsepovsod, kjer se

razpravlja danes o šolski reformi. Za nas res ni nujno, da se priklopimo brezpogojno temu ali onemu tipu, da prevzamemo to ali ono idejo, važno pa je, da si priredimo lastni, našim razmeram in potrebam odgovarjajoči reformni načrt za naše šolstvo; za to pa je tudi važno, da se ozremo po svetu in si iščemo prilik in ugotovljenih znanstvenih utemeljitev zunanaj domačije. Kot mal, v svojem ustroju bolj enoten narod niti ne čutimo tako zelo razlik v splošni vzgoji narodovi in nam je lažje zediniti se na enoten, splošnim potrebam ugajajoči tip. A v raznoterosti takih tujih si iščemo zrnca za domači. Tako tudi iz splošne zahteve enotne šole.

Ime samo pove, da gre tu zlasti za enotnost v šolstvu. Ravno te »enotnosti« pa si ne smemo predstavljati kot nekako uniformiranje šolstva, stisnjena v okost enakosti v proizvajanju in v enakosti zunanosti. Enoten je načelni smoter: nuditi vsakemu otroku vsega naroda brez razlike na stan in gmotno ter socialno stališče njegovih staršev izobrazbo, kijo zahteva njegova nadarjenost. Z ugotovitvijo tega smotra spoznamo takoj, kje in proti čemu se bje načelni boj. Nečemo več, da bi se posvečali višjim študijem lahko le otroci, katerih starši zmorejro stroške za tak študij; nečemo, da se spravljajo tako otroci po protekciji in potom raznih zasebnih zavodov, ki rinejo otroke naprej z vsemi mogočimi sredstvi, do boljšega kruha le zato, ker so to otroci staršev višjega socialnega stališča, brez ozira na to, ali so ti otroci tudi dovolj zmorni ali vsaj enako zmorni, kakor otroci ubožčevi, ki navzlic svoje nadarjenosti nimajo prilike, da bi upotrebili to nadarjenost v svojo višjo izobrazbo. Hočemo pa, da se lahko posveti vsak potom skupnega, javnega in istega šolstva poklicu, za katerega ga usposablja njegove duševne zmožnosti. Geslo enotne šole je: Za vse sposobne prosto pot! — in v tem geslu in v gorenjem smotru je enotnost. Sposobne, za katere se zahteva prosta pot, pa določi strog izbor, ki tako izloči iz višjih šol vse nezmožne in ves protekcični balast.

Na podlagi tega enotnega smotra pa se razvijajo za posamezne duševne sposobnosti in poklicna nagnenja najpestrejšje zahteve v zunanem ustroju šolstva in vzgojstva. Tu sem spadajo: obvezne kmetijske in obrtne nadaljevalne šole, trgovske nižje in višje šole — torej vse panoge, ki izobrazujejo za razne stanove. Za splošno deklisno izobrazbo se zahteva vzgoja k materinstvu, gospodinjstvu, narodnem gospodarstvu, mladinski oskrbi, pouk v ročnih delih itd.

V splošnem razgovoru ne smemo prezreti še ene zahteve, ki je važna za narode, katerih posamezni člani so različni po veri; to je zahteva simultane šole; t. j. vsi otroci brez razlike na vero pohajajo isto šolo, ki prevzema namesto verskega pouka moralni pouk, verstvo pa ostane zasebna zadeva posameznih cerkvenih družb. — Da obsega enotna šola tudi zahteve učiteljstva, njegovega stališča in njegove izobrazbe, mi pač ni treba še posebe poudarjati, marveč opozarjam tozadevno zlasti na podrobni načrt o preustroju šolstva in vzgoje, kakor ga je izdelalo v Avstriji društvo »Svobodna šola« na Dunaju in ga je priobčil v lanskem svojem letniku pri nas tudi »Popotnik«.

V nadaljno kratko informacijo navajam rajši nekaj tipov enotne šole.

I. Frankfurtski tip:

1. Osnovna šletna občja ljudska šola (za vse otroke brez razlike);
2. Ljudska šola in njeno nadaljevanje (splošna nadaljevalna šola, event. nižja strokovna, obrtna šola);
- Realna šola (in srednja strokovna šola, tehnična, trgovska...);
3. Visoka šola (tehnika in vseučilišče s priklopljenimi strokovnimi visokimi šolami; umetniška akademija, visoka obrtna, trgovska... šola).

Ta načrt nam v naših razmerah ne more biti dovolj jase in tem tudi ne odgovarja; tudi splošno je dodanes malo upoštevan.

II. Berlinski tip:

1. Osnovna šletna občja ljudska šola (celotno osemletna) in iz nje za nadarjene možni prehod v srednjo šolo (po 6 letih);
2. Triletna nižja srednja šola;
3. Triletna višja srednja šola;
4. Visoka šola.

Zadnje tri stopnje obsegajo vse strokovne šole in v nje lahko vstopi iz osnovne občje ljudske šole vsakdo tudi še pozneje kot po 6 letih, če je duševno dovolj razvit. Osemletni osnovni šoli sledi triletna obvezna nadaljevalna šola.

III. Langov tip:

1. Štiriletna ljudska šola;
2. Štiriletna splošna šola s svobodno pripravo za višjo stopnjo (temeljna akomodna okvirna priprava);
3. Štiriletna srednja šola za zmožnejšo deco (progimnazij, realni gimnazij, realka, trgovska akademija in druge akademije, obrtna, vojaška, rudarska, gozdarska...);
4. Štiriletna nadaljevalna šola za manj nadarjene (nadaljna šola obrtna, rokodelska, trgovska, gospodarska (poljedelska), za deklice gospodinjstva...);
5. Visoka šola znanstvena (vseučilišče, tehnična, obrtna visoka šola, poljedelska, trgovska, orientalna akademija...); Ta je nameščena na 3. stopnjo.
6. Laika visoka šola, namenjena širšim narodnim slojem z možnostjo prehoda na znanstveno visoko šolo (za izumiteljne praktike).

Opiraje se zlasti na poslednji tip, je priredil načrt v letošnjem letniku lista »Komensky« neimenovan pisec pod naslovom »Vice svetla!« prispevek k reformi avstrijske šole s posebnimi ozirom na reorganizacijo »meščanske« šole, t. j. tiste, ki nudi največ prilik za splošno izobrazbo naroda in tvori s temeljno (ljudsko) šolo podlago za nadaljno strokovno in znanstveno izobrazbo. Ker je to poudarjeno načelo za preustrojitev šolstva za namenom širše splošne narodne izobrazbe pravilno, podajam del izvajanj iz tega članka za informacijo v naslednjem dobesedno. Pripominjam pa, da se rabi v izvajanju ime »meščanska šola« kot dosedaj navadno nazivanje.

Meščanska šola bi se morala povsem preustrojiti in se skrajja izgraditi na račun nižjih srednjih šol. Od današnje meščanske šole bi ne ostalo mnogo: niti ime, niti smoter, niti osnova, niti doba šolskega obiska. Nova splošna šola (ljudska, pripravljajna, narodna?) bi se globoko dotikala šolske organizacije in praktičnega življenja. Bila bi to šola, enaka današnjim srednjim šolam, a z bolj vzgojnimi obsegom in s skrbnejše predelano, utilitarističnejšo in zagrusenejšo razsežnostjo; šola, posvečena materinskemu jeziku, domačim in novim evropskim ter kulturnim dogodkom vobče, zemljepisju zlasti s stališča narodnega gospodarstva, praktičnemu prirodnoznanstvu, telesni izurjenosti in ročnim izvedenostim v službi duševnega pouka; šola za splošno življenje, za izobrazbo srednjega in malega človeka, šola, ki bi vadila telesnih del, ki bi izobrazevala dečke in deklice, da se opirajo povsem na sebe, se ne čudijo ničemu, ne zavračajo ničesar, se ne umikajo pred neuspeli ter se, zvesti vsemu razumnemu in prirodnemu, izkušajo v dobrem, lepem in plemenitem.

Šola, ki bi vzgajala take ljudi, bi se dala pretvoriti iz današnje šole, neprimerno nazivane »meščanske«, razširjene z enim razredom in naprej izpopolnjene v zvezi z izpremembo učiteljske izobrazbe.

Učiteljstvo bi vzišlo iz enotne srednje šole (8razr. realka ali realna gimnazija), študiralo 2—3letni pedagoški kurz na vseučilišču in imelo najmanj enoletno učno prakso na javni ljudski šoli — tako bi dovršil učiteljski pripravnik za ljudsko šolo svoj študij v 22. do 24. svojem letu. — Po triletni praksi, enoletnem višjem pedagoškem tečaju in posebnem izpitu na modroslovni fakulteti (pri dobrem uspehu tečaj na državne stroške) bi bil učitelj usposobljen za pouk na meščanski šoli.

Presoja sposobnosti ne bi se opirala le na sodbo nadzornikovo, temveč zlasti na sodbo tročlene izpraševalne komisije po (nekoliko)dnevni hospitaciji in nadzorovanju razreda, v katerem je kandidat vsaj dve leti poučeval.

Posebni meščanski izpit naj bi se delil razen pedagogike in higijene na štiri skupine:

I. Materinski jezik (izvirnik navaja »češčino«), zgodovina (prirodopis), zemljepis, nemščina (ali kateri drugi moderni jezik);

II. Materinščina (oblikoslovje in risanje), zemljepis (zgodovina), prirodopis (fizika in kemija) in moderni jezik (ali nemščina);

III. Prirodoslovje (= fizika in kemija), prirodopis, matematika (zemljepis) in nemščina (drug moderni jezik);

IV. Slikanje in risanje, oblikoslovje in matematika, vsaj tri ročnosti (= pisanje, stenografija, telovadba, ročna dela, godba, strojepisje) in moderni jezik (ali nemščina).

Vsaka skupina se lahko poljubno kombinira s »stranskim« predmetom ene skupine ter dopolni (neobvezno) s kako ročnostjo in z naukom o poljedelstvu (za te, ki bi se odločili za deželo). Neobvezni bi bili posebni izpiti za tiste, ki bi se po-

tegovali za voditeljsko mesto; pri njih bi se oziralo na splošne znanosti, vzgojne in organizacijske zmožnosti. Izprašani bi bili obenem tudi kot kandidati za nadzorniška mesta.

Razen voditeljev bi bili na teh meščanskih šolah še štirje ali pet učiteljev in veroučitelj, po okolnostih še pomožni učitelji in na kvedukačnih šolah tudi pomožne učiteljice, a vsi razen voditelja naj imajo največ po 24 ur na teden. Poučevanje nemščine (moderne jezika) naj se nagradi posebe. Otrok bodi od 35—40, knjige in učni pripomočki za vse prosti.

Ob koncu navajam še piscevo razdelitev ur za posamezne predmete in razrede, ker nam ta prav pregledno kaže zahtevo po napredku:

Predmet	I. II. III. IV. razred			
	I.	II.	III.	IV.
1. Praktični moralni pouk	—	—	1	1
2. Verouk	2	2	1	—
3. Temeljno vzgojestvoje	—	—	—	—
4. Materinščina	4	3	3	3
5. Zgodovina	1	1	1	1
6. Zemljepis	1	1	1	1
7. Državoznanstvo	—	—	—	1
8. Prirodnoznanstvo (ppis in pslovje)	2+2	2+2	3+3	2+2
9. Računstvo in knjigovodstvo	3	3	3	3
10. Merjenje in oblikoslovje	1	1	1	1
11. Risanje in skiciranje	1	1	1	1
12. Prostorčno risanje	3	3	3	3
13. Pisanje in brzopis	1	1	1*	—
14. Stenografija in strojepisje	—	1	1	2
15. Petja (godba)	1	1	1	1
16. Telovadba	2	2	1	1
17. Nemščina	3	3	3	3
18. Angleščina (ruščina)	2*	2*	2*	3*
19. Deška (ženska) ročna dela	1*	1*	1*	1*
Tedensko	27	27	27	27
	+3*	+3*	+4*	+4*

* = neobvezno.

Iz tega malega konkretnega odlomka je razvidna smer, v kateri se načrti nasplošno gibljejo in kaj obravnavajo. S tega vidika priobčujem tudi to skico. A pomniti moramo vedno: ne zunanosti, kiločijo novo šolo od stare, so poglavitno; poglavitni je duh, svobodni in vsem pravični duh enotnosti, ki zavrača v vzgoji policijski šolski sistem, uniformiranost v pouku in stanovsko protekcijo za učence. Na to stališče moramo pri reformi šolstva stopiti tudi mi in se zavedati, da reforma, ki začenja pri sebi, je prvi korak k splošni reformi.

Glasovi o podržavljenju ljudskega šolstva in o ljudskem šolstvu sploh.

Zbira Iv. Šega.

Die Schule ist ein Politikum.

Sicer vem, da sem se lotil dokaj nehvaležne in tudi težke naloge, zbirati glasove, ki se porajajo o podržavljenju ljudskega šolstva in o ljudskem šolstvu sploh v naši Avstriji in sicer hočem zbirati tu glasove, ki prihajajo v avstrijskih političnih listih, ker smo vsi prepričani, da gremo naglim korakom v neko sicer nejasno, a vendar tako bodočnost, ki bo v temelju preuredila in preosnovala ves ustroj sedanjega našega življenja ne le v političnem, temveč tudi v gospodarskem in socialnem — v prvi vrsti pač v duševnem življenju, ne le Avstrijskega v ožjem pomenu, temveč lahko trdim svetovnega ustroja... Da bo pa ta slika tem popolnejša, prosim vse kolege in kolegince, ki so dobre volje, da mi priskočijo na pomoč in sicer s tem, da mi pošljejo izrezke takih člankov, ki se tičejo šolstva v gorenjem smislu, povdarjam pa še vnovič, da le iz političnih listov katerega si bodi jezika. Za vsak prispevek iskrena hvala že sedaj.

I.

Praška »Bohemia« objavlja v svoji 233. števi, z dne 25. avgusta t. l. članek »Verstaatlichung der Volksschule«, glaseč se:

L. 1774. pod vlado velike cesarice Marije Terezije je bil uveljavljen prvi avstrijski ljudsko šolski zakon proti protektu klerikalcev in fevdalcev. Za vzrok tega zakona se navaja »dass die Erziehung der Jugend beiderlei Geschlechtes als die wichtigste Grundlage der wahren Glückseligkeit der Nation ein genaueres Einsehen erfordere und von einer guten Erziehung und Leitung in den ersten Jahren die ganze künftige Lebensarbeit aller Menschen und die Bildung des Gemüts und der Denksart ganzer Völkerschaften abhängen« — in zakon je zahteval, da mora imeti nadzorstvo in vodstvo vsega šolstva in vzgoje edino le država v

roki, kajti »šolstvo je in ostane vedno »politikum«. Šolstvo naj privede po jeziku in plemenu tako različne narode široke Avstrije do nekake skupnosti in naj ljudstvo privede do spoznanja, da mora obstati Avstrija. Velike vojne, ki jih je morala izvojevati Marija Terezija, so prav zelo oslabele državne blagajne. In ravno šolstvo naj ustvari, kakor je že davno bilo vpeljano v protestantovski »Nemčiji«, delazimožni srednji stan, ki naj spopolni veliko vrzelj med plemstvom in kmetom. In to vrzelj zamašiti pomagaj v prvi vrsti ljudska šola. —

Val nazadnjaštva, ki je sredi preteklega stoletja grozil vsej srednji Evropi, je najbolj naraščal v Avstriji. In ravno šolstvo Marije Terezije, ki ga je skušal popolniti njen sin Jožef, je največ trpelo pod tem nazadnjaštvom. Politično zakonodajstvo iz leta 1805 kakor tudi razni šolski odloki so omejili že itak ne preobširni učni smoter in konkordat z l. 1855. je izročil vse šolstvo popolnoma v oblast rimske cerkve. Ta preobrat ni prinesel Avstriji posebnega blagoslova in vsled tega se je skušala Avstrija osvoboditi tega rimskega jarma. — Državni zakon iz l. 1867., majski zakon iz l. 1866., kakor tudi državni šolski zakon l. 1869. so takorekoč mejnika osvoboditve izpod rimskega jarma.

In pričel se je boj klerikalizma proti naprednemu šolskemu zakonu. Pod »Nemcem« sovražnim režimom ministrstva Hohenwart so pričeli prezirati obstoječe šolske zakone, kar se je nadaljevalo pod ministrstvom Auersperga in Stremayerja in tudi pod ministrstvom Taaffeja ni prenehal boj v smeri, kakor ga je začrtal boj l. 1871. pod ministrstvom Hohenwartom. Leta 1879. so zahtevali škofje Češke popolno preosnovo šolskih postav v smislu cerkvenih zahtev, leta 1880. sta pa zahtevala poslanca Lienbacher in Lichtenstein šestletno šolsko dobo. Vlada je bila vsem tem zahtevam skrajno naklonjena, in l. 1883. je bila v državnem zboru sprejeta — sicer z malo večino — znana šolska novela, ki dovoljuje razne šolske olajšave. Od tega časa se šolstvo v Avstriji ni moglo več povzpeti na pravo višino časovnih zahtev. Toda nazadnjaštvo še ni bilo zadovoljno. Leta 1888. sta predložila že imenovana poslanca Lienbacher in Lichtenstein znano šolsko novelo — lex Lichtenstein* — in l. 1889. je pa sama vlada predložila gosposki zbornici nov šolski zakon. Toda državnozbornske volitve l. 1891. so preprečile za enkrat popolno poklerikaljenje šolskih postav potom zakonodajstva. No, kar se pa ni dalo potom zakonov ustreči nazadnjaštvu, to so skušale razne korporacije doseči potom izdaj raznih odredb in novel — odredbenim potom. In še le pričetek sedanje svetovne vojne je preprečil nadaljno razpadanje nekdanjega svobodomiselnega šolstva. Odgovarjajoče taktiki nazadnjaštva, se je polagoma rušila stavba naprednega šolstva. Dobro zaslonbo so našli ti rušitelji v katoliškem »Schulvereinu«, a tudi škofje so zahtevali na svojih uradnih konferencah šolskemu napredku nasprotujoče odredbe, in hude nasprotnike je dobilo napredno šolstvo v do absolutne premoči iz volilnega boja izistih krščanskih socialistih na Dunaju in Nižjem Avstrijskem, a premnogo škode je prizadejala šolstvu nečedinost naprednega meščanstva. —

In bo li bodoči mir prinesel šolstvu za njegov pravi razvoj potrebni mir? Dozdeva se nam, da se tudi v Avstriji pripravljaja nekaj velikega. Kakor je zahteval tok časa vladanja Marije Terezije, da se je premostila preširoka vrzelj med kapitalističnim plemstvom in obubožanim kmetom z do neke samostojnosti dospelim srednjim stanom, tako bo tudi tako zaželjeni svetovni mir, kakor kažejo vsa znamenja — izročil ljudstvu skoro vso moč v javnosti. In to ljudstvo bo moglo le tedaj blagodejno vplivati na nadaljni razvoj javnosti, če bo dovolj izobraženo, če bo imelo dovolj smisla za napredek človeštva. Ker pa niso bile posamezne dežele voljne, dati ljudstvu primerne in prave izobrazbe, zato mora sedaj država vzeti popolnoma v svoje roke ves šolski ustroj. In ker mora imeti država z ozirom na socialne zahteve dovolj sposobnih državljanov iz vseh slojev ljudstva, mora dati država tudi priliko vsakemu državljanu — bodisi reven ali bogat — da se izobrazi po svoji nadarjenosti. Kar se je pred vojno posameznim narodom odrekalo oziroma ponujalo, to se mora odpraviti, ako hočemo, da postane Avstrija kot socialna država gospodarsko močna, neodvisna od svojih sovražnikov, vojaško imponujoča in kot zaveznik — dobrodošla. —

* Tudi po Slovenskem je ta predlog vzbudil mnogo nevolje. Op. por.

H.

Mariborska »Straža«, glasilo predsednika »Jugoslovskega kluba« dr. A. Korošca, objavlja v svoji 70. številki dne 3. septembra t. l. članek pod naslovom: »Ljudska šola in vojska«, ki se glasi:

»Pod tem naslovom razpravlja nemški pisatelj Karl Jentsch v podlistku dunajskega lista »Zeit« od dne 21. dec. 1916 o uspehih nemške ljudske šole v Lipskem: »U-Boot und Wirtschaftsleben. Das Wirtschaftsleben im Gesamtunterricht der Arbeitsschule. Mi fünf doppel-seitigen Kunsttafeln und 75 Abbildungen im Text.« (Im schulwissenschaftlichen Verlag von A. Hahn in Leipzig, Prag und Wien, 1916). Zbirko so sestavili učenci, redigiral jo je učitelj Walter Thielemann. Ko je pisatelj dovolj nahvalil delo učenec, ki so obdelali razna gospodarska vprašanja in sestavili več statističnih tablic, pravi proti koncu:

»Pri tem pa se nam vzbujajo pomisleki. Ali bodo ti dečki, katerih inteligenca je tako visoko razvita, ki so vajeni tako mnogostranskega duševnega dela, in ki so prodrli tako globoko v najrazličnejše panoge znanosti, bodo-li vzdržali pri brezdušnem, enoličnem, čisto mehničnem poklicnem delu? V tem vprašanju se zrcali socialni problem modernih kulturnih narodov, obenem problem zunanje politike. Že več nego trideset let zastopam sledeči program: Narod, ki je do najnižjih slojev prepojen s šolsko izobrazbo, vajen duševnega dela in finejših potrebščin, takšen narod nima več delavcev za brezdružna, umazana in naporna nižja dela. Zato potrebuje takšen narod za nižja dela delavcev iz drugih, manj izobraženih plemen. Temeljito pomoč bi prineslo razširjanje nemškega gospodarskega ozemlja čez Vzhodno Evropo in Zapadno Azijo, bodisi v obliki aneksij ali pa s tem, da bi se te dežele na kak drug način priklopile Nemčiji in mirnim potom prišle pod nemški vpliv. Tako bi se zadostilo trem nujnim potrebam nemškega naroda: 1. S povzdigo poljedelstva v teh malo obljudenih in slabo obdelanih deželah bi se odprnogo pomanjkanju živil in krmil. 2. Preostajajoča nemška inteligenca bi bila preskrbljena z znanstvenim, umetniškim, upravnim, vodilnim in nadzorovalnim delom. 3. Za nižja opravila bi imelo potrebno število voljnih delavcev.«

Tako Karl Jentsch. Za nas je to dragoceno priznanje. Kar je mislečih Slovencev, so sicer davno že vedeli, da zahtevajo Nemci pri nas vse uradniške, vodilne in nadzorovalne službe (točka 2), Slovenci pa bi naj bili hlapi in dekle, viničarji in nižji delavci pri poljedelstvu, v rudokopih in tovarnah (točka 3). Zato sistematično oviranje našega šolstva in naše izobrazbe. Jentsch sam priznava, da je njegov program v nasprotju z demokratskim idealom, ki zahteva za vse državljanke ne le jednake dolžnosti, ampak tudi jednake pravice in jednako izobrazbo. Mi pa dodajemo, da Jentschev program mora prej ali slej dovesti državo do propasti. V vseh narodih je sposobnost in nadarjenost enakomerno razdeljena. Ako pa se sposobnost in nadarjenost pri enem narodu zatira, potem pridejo ne-sposobni in manj nadarjeni ljudje drugega naroda na vodilna mesta, koder svoji nagoli niso kos in tako škodujejo ne le zatiranim narodom, ampak tudi celotni državi, ki mora nazadnje propasti. Dokaz za to nam je — stara rimska država, da ne iščemo drugih vzgledov!«

Šolski zakoni naj se izvršujejo ali pa spremene.

Spominjanje šolskih dolžnosti se zahteva od učiteljstva do pičice; drugače je pa s šš. ki zagovarjajo učiteljske pravice! Tako n. pr. zahteva § 5. dež. šol. zakona z dne 29. aprila 1873. l.: »V vsakem okraju je napraviti najmanj eno meščansko šolo«. Na Kranjskem imata dose-daj le dva okraja meščanske šole, t. j. krški in postojnski. Ljubljana ima pač več osemrazrednih ljudskih šol, a nobene javne meščanske. Ker je učni načrt za meščanske šole obširnejši kakor za osemrazrednice in ker se meščanskim šolam z ozirom na krajne razmere lahko da poljedelski, obrtni ali trgovski značaj — je nepobitno dejstvo, da niso meščanske šole slabejše kakor osemrazrednice brez ozira na to, da morajo imeti učitelji meščanskih šol posebne izpite. Kje tiči vendar vzrok, da nimamo več meščanskih šol in da dela kranjska dežela v celi Avstriji tako čudno iz-

* O knjigi sami spregovorim obširneje v »Popolniku«.

jemo? Menda vendar ni vzrok tistih par kronic, ki jih dobi meščanski učitelj več kakor ljudski?, vsaj je to za marljive učitelje skoraj edini avancement. Pri šolstvu preveč štediti se pa še nikdar in nikjer ni obneslo!

Tudi vlada lahko veliko stori za zakonito ustanovitev meščanskih šol, vsaj čitamo v ministrski naredbi z dne 8. junija 1883. l. (ad IV., 5): »Šolska oblastva naj vplivajo na to, da se tam, kjer je vsled izkušnje potreben ljudskošolski pouk, ki presega učni smoter pet- ali šestrazrednic, po obstoječih zakonih ustanove meščanske šole«.

Velik uspeh na šolskem polju.

Vsak posamezen predmet, ki se poučuje v ljudski šoli, je za otroke velika dobrota, ker jim v poznejši dobi koristi vsak po svoje. Vendar pa imamo še en predmet, za katerega se je šola dosedaj pač premalo brigala, dasi ni manj važen, kakor spisje ali lepopisje, risanje ali potje. To je pouk o alkoholizmu. Ta pouk spada sicer v prirodopisje, vendar je tako važen, da bi ne škodovalo, če bi bil popolnoma samostojen predmet. Za velikansko škodo, ki jo provzroča slovenskemu narodu ravno alkoholizem, se je ljudska šola dosedaj vse premalo brigala. Pač se otroci poučujejo o škodljivosti volka in medveda, strupenih gob in jagod, toda o stokrat škodljivijem alkoholnih pijačah, zlasti o trupenem žganju, niso slišali otroci mnogih šol nikdar niti besedice, dasi škodujejo človeštvu bolj kakor vse druge škodljive rastline in živali skupaj.

Toda, kar je moralo priti, je prišlo: pouk o alkoholizmu je na Kranjskem službeno vpeljan. Vsaka šola bo morala torej za naprej poučevati otroke sistematično tudi o škodljivem alkoholizmu. Letos 21. avgusta je bil tisti imenitni dan, ko je deželni šolski svet izdal ta ukaz. Po besedilnega odioka »ima šola z vsemi pedagogično-primernimi sredstvi pred kugo alkoholizma mladino obvarovati ne samo v šolskih letih, marveč za vse njili poznejše življenje«.

Kot pomožne knjige pri pouku se priporočajo: »Učitelj v boju proti alkoholizmu«, »Mali protialkoholni katekizem« in »Zlata doba«, ki naj si jo nabavijo vse učiteljske knjižnice. Učenci, ki se bodo odločili za abstinenco, se bodo morali vpisovati v posebni zapisnik in se jih bo moralo glede njihovega sklepa nadzirati in navdnuševati. Koncem šolskega leta bodo morala šolska vodstva in ravnateljstva deželnemu šolskemu svetu poročati, v koliko so se tozadevni predpisi izvršili.

Da bo pouk o tem predmetu učiteljstvu olajšan, se bo poskrbelo deloma že sedaj med vojno, deloma takoj po vojni. Protialkoholno berilo se namreč pripravlja že sedaj (posebej za nižjo in posebej za višjo skupino). Takoj po vojni pa bodo izšle protialkoholne podobe za nazorni pouk, in sicer a) Humekove (praktične) za nižjo skupino, b) Petričeve (teoretične) pa za višjo skupino. Te podobe imajo že predaprobacijo od c. kr. ministrstva za uk in bogočastje.

Protialkoholni pouk smemo imenovati velik uspeh na šolskem polju. Upati smemo torej, da se bliža Slovincem v tem oziru boljša bodočnost.

Načrt preustrojitve našega šolstva.

II.

Zdi se mi potrebno, da postavimo za delo, ki smo se ga sedaj lotili, predvsem temeljna načela, da bomo vedeli, kaj hočemo in dokod moramo, da pridemo do uspehov!

1. Naša naloga bodi, da najprej začrtamo okvir splošne narodne vzgoje, kolikor je ta odvisna od ljudske (meščanske) šole in dosegljiva potom nje — torej kolikor naj stoji pod posrednim in neposrednim vtiskom in vplivom ljudskošolskega in meščanskošolskega (narodnega) učiteljstva!

2. Ko imamo začrtan ta okvir, pridemo na njegovo razpredelitev po načelih:

- a) osemletna šolska obveznost;
- b) štiriletna meščanska šola, oziroma kot organsko nadaljevanje obveznosti pod a) obvezne nadaljevalnice s strokovnim značajem;
- c) splošna izobrazba preko šolske obveznosti — recimo — do zakonito določene dobe polnoletnosti (higijena, somatologija, spolno občeževanje, gospodarstvo, gospodarin, ženitev, mati, oče, porod, politika, znanost, umetnost, ustava, javna uprava, občina, župan, poslanec itd.).

To je maksimalni načrt vse pod 1.) imenovane splošne narodne vzgoje, ki ga

naj reši naša Zaveza z ozirom na splošne potrebe in koristi celotnega naroda!

3. Izven tega načrta stoji srednješolska in visokošolska izobrazba, ki je pa prej ne moremo organizirati, preden ni naše delo gotovo. Iz tega dela bo možno črpati uspehe osnovne vzgoje ter šele na temelju tega izvesti organizacijo narodnega šolstva višjih in najvišjih kategorij. — To šolstvo mora sloneti, se dvigati in se razvijati na principih pod 1.) in 2.), ker moremo le na ta način priti do organske celote. Na to delo so poklicani strokovnjaki (srednješolski in visokošolski profesorji), ki pa ne bodo zametal naših nasvetov, kakor jih tudi mi ne bomo, pa naj pridejo od katerekoli strani! Komur je za kulturno moč in potom nje za materialno blaginjo celotnega naroda — vsak naj pomaga! Predvsem pa delajmo sami!

4. Da je s temi vprašanji združeno tudi vprašanje učiteljske strokovne izobrazbe, je umevno samo ob sebi.

5. Takisto je razumljivo, da je z reševanjem teh vprašanj v najtesnejši zvezi naše stanovsko vprašanje v pravem in materialnem oziru.

Naše delo naj bi se torej vršilo po tem načrtu:

- I. Splošna narodna vzgoja.
- II. Šolska obveznost — izobrazba izven te.
- III. Učiteljska strokovna izobrazba.
- IV. Službena pragmatika.
- V. Srednje šolstvo in vseučilišče.

Ta termina seveda niso obvezna, a v trenutku se ne domislim boljših. Sicer je pa to formalnost. Tudi ne vztrajam ob navedeni vrsti, ampak se uklonim vsakemu, ki nas prepriča o bolj praktični in uspešnejši poti. Glavno je, da delo uspeh! In če se ga lotimo po tem načrtu, nam bo po moji sodbi mogoče letos o Božiču Zavezini delegaciji že kaj lepega poročati! Poprijeti pa morajo za delo vsi, ki so dobre volje! Bodimo sedaj vsi zidarji in kovači narodeve in svoje bodočnosti!

E. Gangl.

Iz Dalmacije.

Deželni odbor kraljevine dalmatinske je po dolgem proučevanju, pretresovanju in obotavljanju hotel obdariti kakor noben drug deželni odbor v Avstriji dalmatinsko učiteljstvo z vojno draginsko doklado v izmeri 10% temeljne plače, kar bi znašalo od 80—320 K na leto in poleg se z nečuvno odredbo, da učiteljice, ki so poročene z učitelji ne dobe te ogromno visoko odmerjene draginske doklade. To nečuvno postopanje dalmatinskega deželnega odbora je razžalilo dalmatinsko učiteljstvo v njegovem ponosu, ter je po svojih učiteljskih društvih soglasno odklonilo določeno mu mri-vico. —

Na glavni skupščini »Saveza dalm. učit. društava«, ki se je vršila pod predsedstvom šolskega ravnatelja Vjekoslava Radice v občinskem gledališču v Splitu, na kateri so bili navzoči zastopniki vseh 14 dalmatinskih okrajev, je bila soglasno sprejeta sledeča

rezolucija

jednoglansano prihvačena na glavnoj skupščini Saveza dalm. učit. Društava v Splitu dne 23. rujna o. g., kojom se odbija ratni doplatok od 10%.

»Učiteljstvo dalmatinsko sa ogorčenošću odbija odmerjeni mu ratni doplatok od 10 po sto, doznačen zaključkom Zemaljskog odbora, dneva 13. VIII. 1917., kao bezprimjerno i najvišu uvrjedu čitavom stališu.

Dostojanstvo ljudsko i svijest staleška sile isto učiteljstvo, da javno poruči Zemaljskom Odboru, kako će baš on — Zemaljski Odbor — ovim svojim postupkom natjerati učiteljstvo, da odgovori onim njerama, koje će biti pogubne za ono malo prosvjete, koju je narod crpio jedino od svojih škola.

Gladno učiteljstvo nije u stanju da dalje u ovim prilikama vrši svoje dužnosti, a onda, eto Zemaljskom Odboru, nek daje račun Bogu i narodu za svoj nehumanitarni i nepatriotični čin prema najpotrebijem stališu našega naroda.

U svome ogorčenju učiteljstvo žali samo da naše narodno predstavništvo nije na okupu, jer ga tješi uvjerenje, da ono nebi bilo nikad dozvolilo da baš narodno učiteljstvo mora biti prva žrtva, koju će skršiti ratna bijeda i nestašica.

Učiteljstvo ovim završuje i više ne moli, već s pravom zahtijeva, da se i za nj u ratnom povišku uzme ona ista mjera, koju uživa državno činovništvo«.

Predsjedništvo Saveza.

Moško besedo je spregovorilo vrlo dalmatinsko učiteljstvo. Ponosno je od-